

УДК 658.016.8"312"

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Н.Г. Повстенюк.

Вінницький навчально-науковий інститут економіки ТНЕУ

© Повстенюк, Н.Г., 2015.

Статтю отримано редакцією 14.01.2015 р.

Вступ. Сьогодні найважливішою і найбільш обговорюваною на всіх рівнях темою є політична ситуація в Україні, яка набуває все більш глобальних масштабів. Нестабільність у світовій економіці сприяє настанню періоду, котрий ряд економістів називає «епохою глобальної невизначеності», характерною рисою якої є різке зростання кількості банкрутств підприємств на тлі уповільнення економічного зростання. Гнучка система фінансового менеджменту на підприємстві повинна оперативнo реагувати на будь-які зміни в його діяльності, що особливо актуально в умовах фінансової кризи в Україні й практично неможливо без використання ефективних методів оцінювання ризику банкрутства. Як наслідок, для забезпечення стабільного функціонування підприємства в умовах складної макроекономічної ситуації потрібно здійснювати не тільки аналіз поточного фінансового стану підприємства, але і його діагностику на предмет можливого банкрутства в майбутньому.

Огляд останніх джерел досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми показав, що питанню прогнозування ймовірності настання банкрутства присвячено багато праць як українських, так і зарубіжних фахівців. Так, наприклад, І.В. Чібісова [12] констатувала, що найбільш прийнятними методами прогнозування ймовірності банкрутства підприємства є економіко-математичні моделі; Є.В. Каблов [4], Є.О. Костіна та О.Є. Майборода [5] проаналізували сучасні вітчизняні й зарубіжні методи і моделі визначення ознак та ймовірності банкрутства з виявленням їх переваг і недоліків, а В.Л. Товажнянський і П.Г. Перерва [10] визначили, що найбільш популярними є методи оцінювання, засновані на аналізі фінансових коефіцієнтів. Отже, як бачимо, питання прогнозування банкрутства підприємства і на сьогодні не втратило своєї актуальності, однак вимагає подальшого дослідження на основі використання зарубіжних та вітчизняних моделей ймовірності настання банкрутства.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити та проаналізувати методичні підходи, моделі прогнозування ймовірності банкрутства й актуальність їх використання на українських підприємствах. Методами дослідження є порівняльний аналіз, системний підхід до формування системи попередження банкрутства, статистичні та аналітичні методи збору й оцінювання інформації.

Основний матеріал і результати. У процесі управління фінансовими потоками підприємства можливість банкрутства існує завжди, особливо в умовах нестабільності й наявності високих ринкових ризиків. Кризовий стан підприємства характеризується нездатністю здійснювати фінансове забезпечення фінансово-господарської діяльності. Своєчасне виявлення кризового стану, званого в економічній практиці як «загроза банкрутства», вимагає створення і виконання спеціалізованих процедур фінансового контролю.

Іноді у вітчизняній літературі об'єднують два різних поняття «криза» й «банкрутство підприємства», що, на нашу думку, абсолютно неправильно. Погоджуємося з визначенням Я.А. Фоміна, що банкрутство є кінцевою точкою кризового стану, коли підприємство не має можливості розплатитися з кредиторською заборгованістю: підприємство або ліквідується, або відновлює платоспроможність за допомогою залучених ресурсів (кредит, бюджет) [11, с. 5]. Під час кризи воно може відновити свою платоспроможність як за рахунок власних, так і за рахунок залучених ресурсів. Таким чином, ключовими особливостями відмінності цих понять є тип використовуваних ресурсів і проміжок часу настання явищ.

Діагностика банкрутства, на думку І.А. Бланка [1, с. 431], являє собою систему цільового фінансового аналізу, спрямованого на виявлення параметрів кризового розвитку підприємства,

що генерують загрозу його банкрутства в майбутньому періоді. Таким чином, діагностику банкрутства підприємства можна розуміти як процедуру виявлення ступеня близькості фінансового стану підприємства до неспроможності або банкрутства.

Результати аналізу та оцінювання вірогідності банкрутства являють інтерес не тільки щодо можливого настання банкрутства, але й можливості відновлення фінансової стабільності та платоспроможності підприємства. Фінансово-економічні показники, що характеризують стан підприємства, при якому відновлення стабільного економічного стану неможливе, можна назвати орієнтирами вкрай критичного фінансового становища [2, с. 87].

Методичне забезпечення діагностики загрози банкрутства характеризується значною різноманітністю підходів та інструментів її проведення, що обумовлює доцільність класифікації й систематизації (рис. 1).

Як бачимо, на державному рівні має місце застосування Методики проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій, яка була розроблена в 1996 році й відповідає системі бухгалтерського обліку, котра існувала до 2000 року – до затвердження нових вітчизняних стандартів обліку (П(С)БО), у яких увагу головним чином приділено оцінюванню фінансового стану та аналізу виробничо-господарської діяльності об'єктів дослідження. Провідним завданням аналізу є оцінювання результатів господарської діяльності за попередній і поточний роки, виявлення факторів, які позитивно чи негативно вплинули на показники роботи підприємства, а в підсумку – прийняття рішення про визнання структури балансу задовільною (незадовільною), а підприємства – платоспроможним (неплатоспроможним). Незважаючи на те, що зі зміною системи бухгалтерського обліку застосування цієї методики скоротилося, вважаємо, що за кількістю існуючих показників, діапазоном охоплення аспектів діяльності підприємства та сукупною трудомісткістю процесу оцінювання вона є оптимальною для замовників і виконавців.

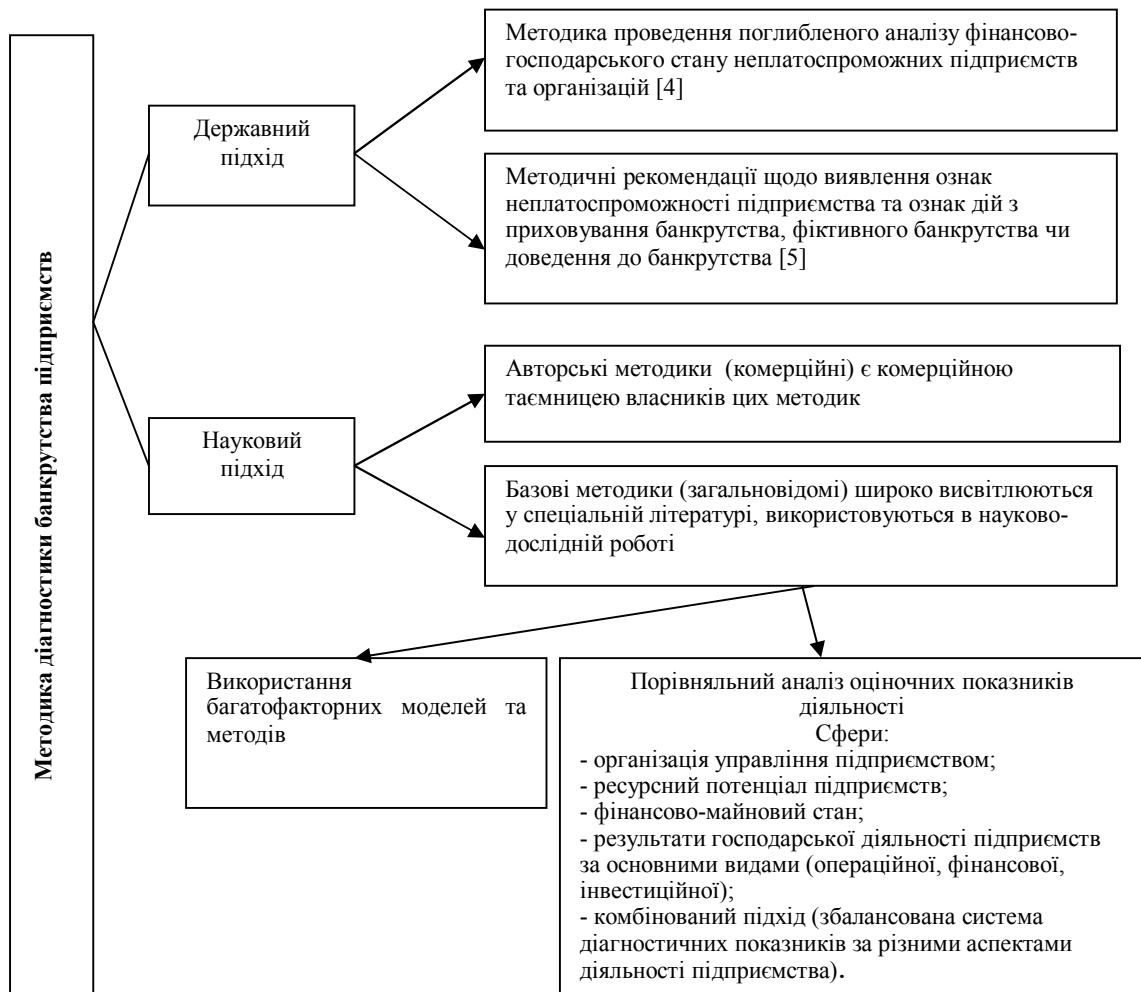

Рис.1. Методика діагностики банкрутства підприємств

Особливу увагу приділено розрахунку не лише загальних показників оцінювання фінансового стану, а й коефіцієнтів, що надають можливість визначити схильність підприємства до погіршення фінансового стану або в цілому до проявів банкрутства у Методичних рекомендаціях щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. Зауважимо, що ці рекомендації здебільшого призначені для використання в процесі провадження справи про банкрутство, до якого залучаються судді, що не мають спеціальної економічної освіти.

Спільним недоліком для вищевказаних методик є те, що у них відсутній загальний критерій, на підставі якого можна було б формувати однозначний висновок про рівень фінансового стану підприємства та можливість настання його банкрутства, а також недостатнє використання показників грошового потоку, що характеризують ефективність основної діяльності суб'єкта підприємництва з точки зору генерування грошових потоків, які можна спрямувати на інвестування й погашення заборгованості. Розрахована за їх допомогою сукупність показників не дозволяє зробити однозначних висновків, в більшості випадків отримуються результати, що потребують додаткового дослідження, аналізу та обґрунтування.

Як показано на рис.1, науці відомі два основні підходи до оцінювання ймовірності банкрутства. Перший базується на фінансових даних і включає оперування кількісними індикаторами – фінансовими коефіцієнтами. Це багатofакторні регресійні моделі, враховують зміни в галузі фінансового управління та економіки, на ринках капіталів та інших факторів. Другий підхід до прогнозування банкрутства впливає зі статистики зміни показників збанкрутілих компаній і порівняння їх з відповідними даними досліджуваних організацій.

Проаналізуємо та наведемо у табл. 1 порівняльну характеристику найбільш поширених моделей прогнозування банкрутства підприємства.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика моделей прогнозування банкрутства підприємства

Моделі	Переваги	Недоліки
1	2	3
Двофакторна модель Альтмана	Простота розрахунку; можливість застосування при проведенні зовнішнього аналізу на основі бухгалтерського балансу.	Неадекватність одержуваних прогнозів для українських підприємств; не розглядається вплив показників, що характеризують ефективність використання ресурсів, ділову та ринкову активність та ін.; не розглядається облік галузевої та регіональної специфіки функціонування суб'єктів економіки.
П'ятифакторна модель Альтмана	Простота й можливість застосування за наявності обмеженої інформації; порівняльність показників; можливість поділу аналізованих компаній на потенційних банкрутів і не банкрутів; висока точність розрахунків.	Неможливість використання в українських умовах (не враховує українські особливості економіки); складність інтерпретації підсумкового значення; залежність точності розрахунків від вихідної інформації; обмеженість сфери застосування; заснована на застарілих даних; неврахування показників рентабельності
Модель Тафлера	Спрощеність розрахунків та висока точність прогнозу ймовірності банкрутства компанії, що пов'язано зі значною кількістю проаналізованих компаній.	Обмеження сфери застосування (тільки для акціонерних товариств, акції яких активно торгуються на фондовому ринку); складність інтерпретації підсумкового значення; неможливість використання в українських умовах; залежність точності розрахунків від вихідної інформації; використання застарілих даних.
Модель Бівера	Використання показника рентабельності активів і винесення судження про терміни настання банкрутства підприємства.	Відсутність підсумкового коефіцієнта, складність інтерпретації підсумкового значення; залежність точності розрахунків від вихідної інформації; неможливість використання в українських умовах (не враховує українські особливості економіки).

1	2	3
Модель Спрінгейта	Показує достатній рівень надійності прогнозу, точність близько 90%.	Створена для підприємств США і Канади з метою оцінювання; немає галузевої та регіональної диференціації Z-рахунку; між змінними спостерігається досить висока кореляція; не підходить для економіки України.
Модель Ліса	Простота і швидкість розрахунків; доступність необхідних для розрахунків даних; можливість оцінити фінансовий стан та спрогнозувати банкрутство.	Не пристосована до українських підприємств; створювалася з урахуванням західних особливостей розвитку; неможливість застосування до малих підприємств; невідповідність методичних прийомів розрахунку показників фінансової звітності.
Модель Аргенти	Облік нефінансових показників і ризиків компанії, таких як: проблеми в керівництві, відсутність бюджетного контролю, повільна реакція на зміну ринкових умов та ін.	Суб'єктивізм виставлення оцінок; відсутність підсумкового коефіцієнта; неможливість використання в українських умовах (не враховує українські особливості економіки); відсутність статистичної бази.
Модель Сайфуліна-Кадикова	Спрощеність розрахунків; зручність для коригування відносно локалізації підприємства й часу розгляду; врахування специфіки вітчизняної економіки та зручність у застосуванні; висока точність.	Не дозволяє оцінити причини потрапляння підприємства в зону неплатоспроможності; нормативний зміст коефіцієнтів, що використовуються для рейтингового оцінювання, не враховують галузевих особливостей підприємств; залежність результатів оцінювання від досвіду і кваліфікації аналітика; незбалансованість значень вагових коефіцієнтів; використання одного джерела інформації.
Модель Терещенка	Урахування специфіки діяльності суб'єктів; охоплення незначної кількості показників; доступність інформації, необхідних для розрахунку параметрів моделі.	Недостатній рівень обґрунтованості показників та їх нормативних значень; можливість застосування тільки для окремих підприємств; великий інтервал невизначеності.

Виконаний аналіз та узагальнення дозволили зробити висновок, що розглянуті методики прогнозування банкрутства зарубіжних авторів мають ряд істотних обмежень для їх використання на українських підприємствах. Вони не адаптовані до вітчизняної економіки і не враховують специфіку діяльності вітчизняних підприємств, а саме: особливості в системі бухгалтерського обліку та податковому законодавстві, вплив інфляції на формування показників діяльності підприємства, галузеву приналежність підприємства й ін.

Дискримінантна модель О. Терещенка має значні переваги над традиційними методиками, тому що розроблена з використанням вітчизняних статистичних даних, з урахуванням сучасної міжнародної практики та галузевих особливостей підприємств. Однак методика не є досконалою, отримання значень у межах від -0,8 до 0,51 зобов'язує виконувати додатковий аналіз для ідентифікації стійкості фінансового стану.

Під діагностикою у рамках економічної науки розуміють визначення стану об'єкта, предмета, явища або процесу (виробничого, управлінського, технологічного) за допомогою реалізації комплексних процедур для виявлення слабких ланок у процесі розвитку. Сучасний економічний аналіз умовно виділяє три види діагностики, які зображені в табл. 2.

Таблиця 2

Види діагностики залежно від цілей і масштабів аналізу

Вид діагностики	Масштаб аналізу	Характеристика
1	2	3
Експрес-діагностика	Використання обмеженого кола даних	Дозволяє за короткий проміжок часу отримати мінімальний набір економічних і фінансових показників, максимально характеризує фінансово-економічний стан підприємства. За необхідності виконують додатковий факторний аналіз проблемних показників.

1	2	3
Діагностика потенційного банкрутства	Використання широкого кола даних	Визначає можливу вірогідність настання кризового стану на підприємстві та констатує факт невідновлювальної втрати платоспроможності (банкрутства). Згідно з положеннями фінансового аналізу, для діагностики вірогідності банкрутства використовується декілька підходів [3, с. 79]: а) трендовий аналіз системи критеріїв і ознак; б) фіксований набір показників; в) інтегральні показники; г) рейтингові оцінки на базі критеріїв фінансової стійкості підприємств та ін.; д) факторні регресійні й дискримінанти моделі.
Комплексна діагностика економічного стану	Використання широкого кола даних	Об'єднує організаційний, кадровий, функціональний, стратегічний аналіз та безпосередньо діагностику. Експрес-діагностика дозволяє визначити коло проблем, які потім і оцінюються більш детально при здійсненні комплексного аналізу. Оцінюється загальний стан підприємства, дається зріз фінансово-економічного стану, виконується оцінювання інноваційного потенціалу, здійснюється факторний аналіз причин виникнення виявлених проблем.

Зазначимо, що серед переваг методики експрес-діагностики головне полягає в тому, що отримані результати мають наочну економічну інтерпретацію і слугують орієнтирами фінансового планування діяльності підприємства. Крім того, інформаційна база експрес-діагностики служить матеріалом для подальшого фінансово-економічного аналізу, а також результати експрес-діагностики та діагностики потенційного банкрутства є базовою основою для проведення комплексної діагностики економічного стану підприємства.

Установлено, що внаслідок здійснення комплексної діагностики стану підприємства можна отримати оцінку широкого спектра виробничих і господарських процесів, але виконання цього виду діагностики є досить трудомістким та складним процесом. Таку процедуру доцільно здійснювати стороннім консультантам, щоб отримати неупереджену думку [6, с. 54].

Найбільш ефективним і доцільним, на нашу думку, є комбінований підхід, який дає можливість узагальнити вплив на виникнення та перебіг кризових явищ як усіх складових, так і кожної зокрема. Використання лише фінансових показників за звітністю підприємства характеризує тільки поточний стан на певну дату й не дає змоги виокремити основні чинники, які його спричинили. Більш доцільним є сумісне використання економічних і фінансових показників.

Висновки. Проведене дослідження свідчить про те, що у сучасній економічній літературі існує достатня кількість методів, моделей діагностики кризового стану та загрози банкрутства суб'єктам господарювання, що належать до двох агрегованих категорій – сформовані на базі оціночних показників і на основі економіко-математичних та статистичних моделей.

Існує велика кількість моделей, що використовується на практиці, але жодна з цих моделей не дає стовідсоткового результату, тому що практично всі вищезгадані моделі діагностики банкрутства здебільшого розроблені для розвинутих країн та не відповідають реаліям української економіки. А саме, часова невідповідність, тобто застосування моделі в тому часі, в якому вона розроблена, несумісність об'єкта оцінювання (особливості розвитку економічних циклів у певній галузі), невідповідність методики визначення параметрів моделі, використання зовнішньої звітності підприємства та обмеженість достовірності бухгалтерської інформації про фінансове становище.

Поряд з цим результати експрес-діагностики та діагностики потенційного банкрутства слугують основою для проведення комплексного аналізу економічного стану при прогнозуванні банкрутства.

Для більш аргументованого прогнозу рекомендуємо комплексно використовувати одночасно декілька методів прогнозування ймовірності банкрутства підприємства, що дозволить значно збільшити ступінь вірогідності отриманих результатів.

Доведено, що затверджені на державному рівні методичні рекомендації проведення фінансового аналізу підприємства є незіставні між собою, що у свою чергу ставить перед аналітиком проблему вибору необхідної методики, а проведення такого аналізу на двох підприємствах за різними методичними рекомендаціями унеможливило процес зіставлення отриманих результатів.

Таким чином, сучасний стан економіки вимагає створення загального алгоритму прогнозування банкрутства підприємства з урахуванням як вітчизняного, так і закордонного досвіду.

Для досягнення позитивних результатів в антикризовому управлінні потрібно надати належну увагу проблемі створення українських моделей діагностики банкрутства і запропонувати модель, здатну враховувати реалії нашої економіки, що значно збільшить кількість підприємств, які своєчасно і правильно зможуть розробити ряд заходів з попередження банкрутства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс / И.А. Бланк. – 2-е изд. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 656 с.
2. Ван Хорн Д. Основы финансового менеджмента: монография / Хорн Д. Ван, Д. Вахович : пер. с англ. – 12-е изд. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2008. – 1232 с.
3. Жарковская Е.П. Антикризисное управление / Е.П. Жарковская, Б.Е. Бродский. – М.: Омега-Л. – 2005. – 357 с.
4. Каблов Е.В. Проблемы адаптивности зарубежных методик диагностики банкрутства в отечественной практике / Е.В. Каблов // *Фундаментальные и прикладные исследования кооперативного сектора экономики: научно-теоретический журнал.* – 2013. – № 3. – С. 111 – 114.
5. Костіна О.М. Методи та моделі діагностики кризового стану підприємства / О.М. Костіна, О.Є. Майборода // *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка.* – 2012. – № 4.- С. 91 – 97.
6. Кукукина И.Г. Учёт и анализ банкротств: учебное пособие / И.Г. Кукукина, И.А. Астраханцева. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 304 с.
7. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: монографія / Л.О. Лігоненко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 580 с.
8. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій. Затверджена наказом агенства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій № 81 від 27 червня 1997 р. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 5 серпня 1997 року за № 288/2092 // *Офіційний вісник України.* – 1997. – № 32.
9. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. Затверджено наказом Міністерства економіки України № 10 від 17.01.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2001_01_17/ME01007.html.
10. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ В.Л. Визначення ознак банкрутства: санація та реструктуризація підприємств / В.Л.Товажнянський, П.Г. Перерва // *Сборник научных трудов «Вестник НТУ «ХПИ»: Актуальні проблеми управління.* – 2013. – № 52 (1025).- С. 152 – 162.
11. Фомин Я.А. Диагностика кризисного состояния предприятия: учебное пособие / Я.А. Фомин. – М. Московская финансово-промышленная академия, 2004. – 61 с.
12. Чібісова І.В. Методи оцінки і прогнозування банкрутства підприємств / І.В. Чібісова // *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* – 2012. – № 22. Ч. 2. – С. 389 – 394.

УДК 658.016.8"312"

Повстенюк Наталія Глібівна, викладач кафедри фінансів і кредиту. Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету. **Методи діагностики банкрутства підприємств у сучасних умовах.** Розглянуто проблеми актуальності методології оцінювання ймовірності банкрутства. Виконано аналіз методів і моделей діагностики банкрутства. Надано рекомендації щодо сучасного методичного забезпечення оцінювання вірогідності банкрутства підприємств.

Ключові слова: банкрутство, криза, методика оцінювання ймовірності банкрутства, модель діагностики банкрутства, підприємство

УДК 658.016.8"312"

Повстенюк Наталя Глебовна, преподаватель кафедры финансов и кредита. Винницкий учебно-научный институт экономики Тернопольского национального экономического университета. **Методы диагностики банкротства предприятий в современных условиях.** Рассмотрены проблемы актуальности методологии оценки вероятности банкротства. Проведен анализ методов и моделей диагностики банкротства. Предоставлены рекомендации к современному методическому обеспечению оценки возможности банкротства предприятий.

Ключевые слова: банкротство, кризис, методика оценки вероятности банкротства, модель диагностики банкротства, предприятие.

UDK 658.016.8"312"

Natalia G. Povsteniuk, senior-teacher, Department of Finance and Credit, Vinnytsya Educational-Scientific Institute of Economy of the Ternopil National Economic University. **Methods of enterprises bankruptcy diagnostics in modern terms.** The topicality problems of methodology for bankruptcy probability estimation are under consideration. The analysis of methods and models of bankruptcy diagnostics is carried out. Recommendations are given to the modern methodological providing for estimation of enterprises bankruptcy authenticity.

Keywords: bankruptcy, crisis, methodology of bankruptcy probability estimation, model of enterprise bankruptcy diagnostics.